

Kartais gyvenimas mėgsta pažaisti, pindamas ir perpindamas kelius. Tremtinį Steponą Pobedinską iš Naujamiesčio su Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešąja biblioteka savaip suvedė fotomenininkė Kotryna Juškaitė, žiemą čia pristačiusi parodą „Tremtyje“. Pastarojoje buvo ir 5 autentiškos S. Pobedinsko fotografijos, fiksavusios tremtinių gyvenimą Sibire.

Taip prasidėjo pažintis, o bibliotekos skaitmeninį archyvą papildė 280 naujamiestiečio nuotraukų iš tremties. Jose – tėvų Stepono ir Zofijos Pobedinsku, brolių Henriko ir Felikso, sesers Marytės, likimo draugų – lietuvių, latvių, ukrainiečių ir kitų tautybių tremtinių kasdienybė, sunkumai, tamsios ir šviesios gyvenimo Sibire akimirkos.

Bibliotekos skaitmeniniam archyvui perduoti ir su sovietiniu okupaciniu režimu Aukštaitijoje kovojusio Vyčio apygardos Trimito būrio partizano Jokūbo Gritėno-Poeto, žuvusio 1948 m. gegužės 15 d. Viktariškių miške (Panevėžio r.), du 1947–1948 m. rankraštiniai sąsiuviniai. Juose – Pakrančių lėndrės slapyvardžiu pasirašyti eilėraščiai, literatūriniai tekstai, parašyti remiantis tikrais įvykiais bei iliustruoti J. Gritėno-Poeto piešiniais. Sąsiuvinius išsaugojo S. Pobedinsko sesuo Marytė Pobedinskaitė.

Pirmu vežimu

S.Pobedinskas gimė 1935 m. sausio 15 d. Drąseikių k. (Naujamiesčio seniūnija). Tėvai buvo pasiturintys ūkininkai – turėjo 30 ha žemės – dirbamos ir mišku). Augino 4 vaikus – dukrą ir tris sūnus.

„Į Sibirą mus išvežė pačiu pirmu vežimu, kai dar niekas apie tremtis nežinojo. Tėvą – 1946 m. už paramą partizanams (nuteistas 10 metų lagerio ir 5 metams tremties – aut. past). 1947-ųjų pabaigoje, antrą dieną po Kalėdų, – mus. Tuo pačiu metu išvežė dar kelias šeimas – į Sibirą keliavome tame pačiame gyvuliniame vagone. Tada dar trėmė tuos, kurių tėvai lageryje. Kiek vėliau, gegužę, prasidėjo masinės tremtys“, – prisimena Steponas.

Tas Kalėdas prisiminti pašnekovui skausminga iki šiol.

„Tik vakare išvažiavo svečiai, o apie 1 val. nakties sribai ir kareiviai apsiautė namą. Tačiau jų vadas rusas negailėjo patarimų: imkit tą, imkit aną, nes ten nieko neturėsit. Taip ir susikrovėm po švenčių likusios kiaulienos, pasipjovėm žąsį, kareiviai nušovė dar vieną kiaulę, kaimynai nusvilino. Mums davė laiko susiruošti – iki vėlyvos popietės. Žinome, kad

kiti tremtiniai tokios galimybės neturėjo“, – pasakoja.

„Į ligoninę“

Toliau – kelionė vežimu ir savais arkliais iki Naujamiesčio, iš čia – į Panevėžio geležinkelio stotį, kur jau laukė traukinių vagonai.

„Mūsiškiu važiovome 5 šeimos – 22 žmonės. Vagonas gyvulinis, langeliai mažiukai lubose, tad nieko nematai. Vietos mažai – nei atsigulti, nei normaliai atsisėsti. Vidury kūrendavo spyžinį *pečiuką* (krosnelę – aut. past.) – juk šalta. Prie kiekvieno vagono naktį budėdavo sargybinis. Bet žmonės vis tiek pabėgdavo. Kiekvieną rytą apeidavo gydytojai. Jei pamatydavo ką nors susirgus, sodindavo į mašiną ir gabendavo „į ligoninę“. O ištis žmonės taip ir pradingdavo. Iš mūsų vagono taip nutiko senukų porai, – pasakoja S. Pobedinskas. – Kai pasiekėme Tomską, buvo 40 laipsnių šalčio, o kai kurie tremtiniai išvažiavo apsiavę bateliais, tad išlipti negalėjome. Taip pralaukė savaitę – kol šaltis atlėjo iki -30 laipsnių, o tada išvežiojo po visą rajoną“.

Neįsileiskit banditų

Sausio pabaigoje Pobedinskų šeima pasiekė Tomsko srities Kailuškos kaimą. Ten apsistoję vien tremtiniai – apie 100 šeimų – miško darbininkų. Daugelis atsidūrė Sibire dar po 1917 m. Spalio perversmo, tad čia gyveno per 20 metų.

„Va juos labai labai *mūčijo* (kankino – aut. past.) – atvežė į miško vidurį ir pasakė: čia gyvensite. Sargyba stovėjo ir saugojo. O mūsų atveju ką – esą jau paruošta viskas, *pečius* (krosnis – aut. past.) pakūrentas, – šypsosi. – Tik *politruikai* vietos gyventojus prigąsdindavo: esą neįsileiskit tų banditų – visus jus išpjaus. Tokia propaganda būdavo. O ištis visi žinojo, už ką mus čia atgabeno“.

Kailuškoje vietos gyventi nebuvo, tad Pobedinskai su kitomis tremtinių šeimomis įsikūrė už kelių kilometrų – buvusiam šeimyniniame miško darbininkų barake. Penkiese gavo 10 kv. m kambarėlį. Taip vidury niekur pragyveno metus. Paskui šeima persikėlė į Kailuškų bendrabutį, kur pragyveno apie 7 metus – iki pat tremties pabaigos.

Duona ir vatinė striukė

Iš pradžių gyvenimo sąlygos buvo sunkios.

„Parduotuvės nėra, nieko nėra – viskas kaime. Duoną griežtai normuodavo – nedarbingiems 200 g per parą, darbininkams – po 500 g. Be to, jos niekur negaudavai – tik miško darbovietėje ir rajono centre. Po kaimus ir kolūkius duonos nevežiodavo – esą turi savo turėti (šie be duonos ir gyveno – kolūkiečiai už darbo dieną gaudavo 200 g avižų). Taip 14-metė Marytė dirbti miške pradėjo kone iškart, aš, 13-metis, – po mėnesio ar dviejų. Būdamas šešiolikos jau mokėjau viską. Miške įvyko ir trauma – kairės rankos nevaldau nuo 20 metų“, – sako.

Steponas juokauja: tada, kai jau ir duonos galėjai laisvai gauti, – išvis „ko negyventi“.

„Duonos užtekdamo, avižų košės irgi, sriuba. O apie mėsą, sviestą, dešras – niekas gal nė nežinojo, kad kažkur pasaulyje tokių yra. Nė kalbos apie tai nebūdavo. Pirkdavomės ir kombinuotųjų riebalų – naudojome kaip sviestą. Užsitepti neišeidavo – reikėdavo peiliu drožti. Reikia vyrui pietų į mišką? Paima vieną riekę duonos, užtepa tų riebalų, užbarsto cukraus, ant viršaus prispaudžia kitą riekę, suvynioja į medžiagos skiautelę, į terbutę užriša – štai ir pietūs“, – prisimena.

Apie tuos laikus tremtiniai turėję ir savotišką anekdotą.

„Iš pradžių buvo taip: lova – trys sukaltos lentos, paramstytos rąsteliu ir kaladėlėmis. Viskas. Juokaudavom: ką pasikloji? Vatinę striukę. Ką dedi po galva? Vatinę striukę. Kuo užsikloji? Vatine striuke. Tai kelias turi? Vieną“, – juokiasi.

Pasak Stepono, viskas pasikeitė po Stalino mirties. Atsirado čiužinių, pagalvių, antklodžių, patalynės. Tiesa, už pastarąją kas mėnesį reikėdavo susimokėti. Kaip ir už pirtį – eini į ją ar ne.

Nusipirkti savus namus

Į Lietuvą Steponas grįžo būdamas 24-erių – su visa šeima. Kartu ir tėvas (šio po 8 metų lageryje valdžia į tėvynę neleido, todėl atvažiavo į Kailuškas, kur išbuvo porą metų).

„Tuomet savame name nebuvo galima apsigyventi – neregistruodavo, baudavo. Bet mes grįžome – kolūkio pirmininkas sakė: jam reikia darbininkų. Mūsų name buvo įsikūrusios dvi

šeimos – vieną pusę užėmusi moteriškė, ji iškart mums ir užleido“, – pasakoja.

Namą rado apleistą, išdaužytais langais, daržinę nugriovus vėtrai, rąstus išnešiojo kiti žmonės. Kadangi dirbo kolūkyje ir gyveno savame name, vėliau leista jį nusipirkti.

„Aš nusipirkau tėtės namus. Daugiau kaip tūkstantį tada sumokėjau“, – iš tuomečių absurdu šypsosi Steponas.

Į mokslus nebegrįžo, su tėvu iškart išėjo dirbti į kolūkį. Pastarasis Lietuvoje pagyveno tik 4 metus – „buvo be sveikatos“ ir mirė vos 55-erių.

Laikui bėgant, vis daugiau dalykų nugrimzta užmarštin. Tačiau nemažai dar galima atrasti, užrašyti, išsaugoti. Kviečiame visus, turinčius vertingos archyvinės medžiagos, perduoti ją į saugią vietą – bibliotekos rankraštiną. Taip prisidėsime prie atminties išsaugojimo.

Galite ir norite papildyti bibliotekos fondą savo tekstu, fotografijomis, vaizdo įrašais? Kviečiame kreiptis į Kultūros paveldo ir skaitmeninimo skyrių tel. +370 45 58 25 40, el. paštu krastotyra@pavb.lt.

Asta Sarapienė

Komunikacijos specialistė

